

KAPITTEL 10

Ungdom i selvrealiseringens tid

Mattias Øhra

Eli Kari Høihilder | Ole Alexander Gulbrandsen (red.)

PEDAGOGIKK OG ELEVKUNNSKAP I GRUNNSKOLELÆRER- UTDANNINGEN

PEL i GLU

PEDAGOGIKK OG ELEVKUNNSKAP I
GRUNNSKOLELÆRERUTDANNINGEN

Eli Kari Høihilder og Ole Alexander Gulbrandsen (red.)

Pedagogikk og elevkunnskap i grunnskolelærerutdanningen

PEL i GLU

© Gyldendal Norsk Forlag AS 2015

1. utgave, 1. opplag 2015

ISBN 978-82-05-48787-1

Oversetter: Elisabeth Haukeland har oversatt kapittel 7

Omslagsbilde: © Getty images

Omslagsdesign: Gyldendal Akademisk

Illustrasjoner: ©David Keeping

Sats: HAVE A BOOK

Brødtekst: Minion Pro 10,5/15 pkt

Papir: 90g Amber Graphic

Trykk: Dimograf, Polen 2015

Alle henvendelser om boka kan rettes til

Gyldendal Akademisk

Postboks 6730 St. Olavs plass

0130 Oslo

www.gyldendal.no/akademisk

akademisk@gyldendal.no

Det må ikke kopieres fra denne boka i strid med åndsverkloven eller avtaler om kopiering inngått med KOPINOR, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk. Kopiering i strid med lov eller avtale kan medføre erstatningsansvar og inndragning, og kan straffes med bøter eller fengsel.

Alle Gyldendals bøker er produsert i miljøsertifiserte trykkerier. Se www.gyldendal.no/miljo

KAPITTEL 10

Ungdom i selvrealiseringens tid

Mattias Øhra

Nutidens unge bruker for lidt energi på at lære noget og for meget på at være nogen (Ziehe: 2004).

For å forstå hva kravet om å være pålogget på sosiale medier betyr for ungdom, gjennomgås i dette kapitlet tre temaer som er sentrale for å forstå ungdoms strev med å være seg selv i dag. Først vil det redegjøres for hvordan ungdom i dag ikke lenger er i opprør mot sine foreldre, men snarere er mer veltilpasset og hjemmekjære. Her ser vi også avtegningen av en prestasjonsgenerasjon der alt er mulig, og der selvframstillingen gjennom sosiale medier for mange er blitt en catwalk for identitetskonstruksjon. Videre problematiseres framveksten av en ny familiestruktur der aktivitetsrike familier oppnår status. Disse nye «prosjektfamiliene», som også arbeider med selvrealisering og selvframstilling, kan ses i relasjon til en nyliberalistisk ideologi. Til slutt tas det utgangspunkt i et ungdomsopprør som forsvant, og konturen av et opprør som rettes innover. Der hvor ungdomsidentitet tidligere var knyttet tett opp til samfunnskritikk, drøftes dagens ungdomsgenerasjon opp mot en identitetsdannelse basert på selvkritikk. Nye ungdomsproblemer som handler om stress og krav om autentisk selvrealisering, danner et bilde av en veltilpasset, men stresst generasjon unge. Til slutt tas de tre ovennevnte samtidsbeskrivelsene inn i en avsluttende drøfting av skolens formål og dannelsesmandat.

Dagens ungdom – veltilpasset og stresset

Et gjennomgående trekk når det gjelder vår forståelse av dagens ungdom, er at det i de siste 20 årene har skjedd et skifte i hvordan ungdom definerer seg selv (Øya & Vestel, 2014). Der vi tidligere så ungdom mer opprørsk og i konflikt med foreldrene, ser vi nå en ungdomsgenerasjon som er mer veltilpasset og i en mer positiv relasjon til voksne (ibid.: 99). De er mer hjemmekjære, de er svært fornøyde med foreldrene sine og opplever dem som viktige støttespillere. Omfanget av atferdsproblemer, ungdomskriminalitet, rus og vold er blitt mindre, og ungdommen slutter i større grad opp om skolearbeidet. De opplever i større grad at skolen er et godt sted å være, og færre elever er involvert i konflikter med lærerne. Store deler av fritiden brukes til digitale medier (NOVA, 2013; NOVA, 2014; Øya & Vestel, 2014; Øya, 2013; Øya 2012). I løpet av en 20-årsperiode har det skjedd en revolusjon når det gjelder ungdoms digitale mediebruk. Digitale medier spiller i dag en sentral rolle i de unges sosiale liv. De kommer i kontakt med jevnaldrende på nye måter, og mye av den sosiale tiden leves ut via sosiale medier (ibid.). Denne sammensmeltningen av menneske og teknologi har revolusjonert ungdoms livsverden og på 20 år totalt forandret kommunikasjons- og interaksjonsmønsteret gjennom det vi kan kalle en digitalisering av det sosiale og det relasjonelle området.

Vi ser i dag en positiv og flink ungdomsgenerasjon som i større grad enn for 20 år siden identifiserer seg mer med foreldrene enn med jevnaldringsgruppen. Foreldrene er på 20 år blitt de *signifikante andre*, og

... de unge gir foreldras meninger og oppfatninger langt større tyngde og signifikans sammenlikna med jamnaldersgruppa. Det gjelder for alle forhold med unntak av synet på «hvordan jeg kler meg» (Øya & Vestel, 2014: 112).

I det store bildet ser vi en veltilpasset ungdomsgenerasjon som oppgir at den er svært fornøyd med foreldrene sine og opplever dem som viktige støttespillere i hverdagen. Vi ser en ungdomsgenerasjon som bruker mye tid på digitale aktiviteter hjemme. De er optimistiske i sitt syn på framtiden, og tre av fire tror de kommer til å få et lykkelig liv (NOVA, 2014).

Skolen som arena for tilpasning eller danning?

En veltilpasset ungdomsgenerasjon bør i utgangspunktet være en seier for humanistiske verdier der vi ser respekt og tillit mellom generasjonene. Dette er uten tvil en sentral del av en oppdragelseskamp som har vært og er viktig. Baksiden av medaljen er tendensen til en mer lydig generasjon der vi ser en tendens til at ungdom sier at

det å ha klare standpunkter ikke lenger har så stor status. Derimot har kreativiteten i og rundt selvframstilling byttet plass med sterke meninger og holdninger. Når det gjelder temaet iscenesettelse av seg selv på sosiale medier, stiller Jens Ludvigsen spørsmålet om vi har en generasjon der det er viktigere å kreere enn å stå for noe (Ludvigsen, 2014). En jente i Ludvigsens materiale forteller om selvframstilling på sosiale medier: «Det er en selvfølge at alle har det og det er på en måte ditt fjes ut til verden i og med at alle kan søke deg opp. Så da blir det viktig hvordan man redigerer seg selv» (Ludvigsen, 2014: 8). En annen jente sier: «Jeg ser nesten på Facebook som en CV. Det er der jeg viser frem hvem jeg er» (ibid.). Ludvigsen stiller videre spørsmålet hvorvidt vi har en ungdomsgenerasjon preget av konsensus. En av guttene i hans materiale sier: «Facebook blir veldig et sånn ekkokammer. Det er bare de som man er enige med som er der» (Ludvigsen, 2014: 12). En annen gutt uttrykker: «Jeg blir ofte skeptisk til artikler som venner av meg deler på facebook. Selv om VG skriver det, så betyr ikke det at du burde sende det videre. Da betyr det at man står for det» (ibid.). En annen sier: «Man vil gjerne beholde et godt vennskap med de man liker, og noen ganger betyr det å holde seg unna vanskelige diskusjoner, noe noen kan ta seg nær av» (ibid.: 14). Denne trangten til lydighet, innordning og konsensus samsvarer med det Michel Foucault definerte som en oppdragelse der individet selv har tilegnet seg et *klinisk blikk*, og er i stand til å overvåke seg selv (Foucault, 1994). Straff blir i det moderne samfunn, etter Foucault, en form for tilpasning og bearbeidelse der sinnet blir den overflaten makten kan innskrives på (Foucault, 1994).

Slik skjuler det digitale grensesnittet eller de virtuelle møtestedene en makt som må regnes med når vi skal forstå sentrale praksiser på sosiale medier i dag. For skolen ligger her det klassiske pedagogiske motsetningsforholdet mellom tilpasning og danning. Som Jon Hellesnes påpeker vil den tilpassede ofte kunne ta samfunnsrammene for gitt og for lett finne seg til rette i en verden ordnet og tilrettelagt av andre.

Å verte tilpassa er å verte sosialisert på ein slik måte at ein tek for gitt dei samfunnsmessige rammene ein eksisterer innafor. Dette inneber vidare at den veltilpassa oppfattar ein historisk gitt tilstand som tilstanden rett og slett, han oppfattar den som naturgitt og sjølvsgd. Dermed kan vi seie at tilpassing inneber at ein ikkje får noko perspektiv på sine gjeremål og dei ordningane dei har sitt opphav i, og at ein vert blind for historisk forandring (Hellesnes, 1992: 136).

Et dannet menneske, derimot, kan tenke kritisk og selv stille grunnleggende spørsmål og ha tiltro til sin egen fornuft (Hellesnes, 1992). Ifølge Hellesnes' *raisonnement* vil en for veltilpasset ungdomsgenerasjon kunne være et demokratisk problem. Den tilpassningsideologien som vi i dag ser konturene av, er dermed en sentral utfordring for skolen som demokratisk institusjon.

Psykisk stress som generasjonskjenne tegn?

Der det store bildet av ungdom viser en ny og veltilpasset generasjon, kommer det også klart fram at vi har å gjøre med en stresset ungdomsgenerasjon. I den årlige rapporten fra Ungdata (NOVA, 2014) kommer det fram at én av fire jenter mellom 15 og 16 år viser depressive symptomer. I tillegg viser en fersk studie fra NTNU (Strandheim mfl., 2014) at én av seks ungdommer i videregående skole har selvmordstanker. Det er spesielt jentene som topper statistikken. I en kommentar til disse tallene uttaler redaktør av Ungdata Anders Bakken at årets funn særlig knyttet til jentene er oppsiktsvekkende. Rusmisbruk er på vei ned, nivået på mobbing øker ikke, ungdom er stadig mer fornøyd med familiene sine, og det forekommer ikke flere familiebrudd enn tidligere. Dette er alle elementer man tradisjonelt har tenkt har vært utslagsgivende for depresjon blant ungdom, sier han. Til *Dagsavisen* sier han at «det derfor er mulig vi står overfor en ny situasjon der vi ikke helt vet hva problemene handler om» (*Dagsavisen*, 27.08.14). Særlig to områder synes å være stressende for ungdom i dag. «Det er mer prøver og tester i skolen, og jenter er ofte mer pliktoppfyllende enn gutter. Sosiale medier gjør også at mange ungdommer føler at de blir vurdert hele tiden. Det er et tøft regime å forholde seg til, og det er mulig jenter tar dette sterkere inn over seg enn gutter, sier han.» (ibid.) I ungdomsundersøkelsen Ung i Tønsberg 2014 oppsummeres det slik: «Det kan bl.a. se ut som om psykisk stress har blitt et generasjonskjenne tegn.» (Ung i Tønsberg, 2014) Det er også her særlig jentene som opplever det største presset, opplyser de elevene som er spurt i tilknytning til dataene fra Tønsberg. «Det er press med tanke på karakterer, popularitet, å være flink i idrett og å se bra ut,» oppsummerer en av elevene. «For mange er det ikke nok å gjøre det bedre enn forrige gang, de må være best hele tiden. Det er fryktelig slitsomt.» Og presset forsterkes gjennom bruk av sosiale medier. Der er de aller fleste jenter veldig aktive. «Det er det første jeg sjekker når jeg kommer hjem fra skolen, for å se om det har skjedd noe» (*Tønsbergs Blad*, 22.10.14).

Der ungdom tidligere hang ute, er de nå mye mer hjemme på rommet, der de via sin smarttelefon henger rundt i virtuelle sosiale rom som for lengst har erstattet gatehjørnet der ungdom tidligere møttes (Ødegård, Hegna & Strandbu, 2013). «Men der er også foreldrene. Hvor er du? Hvem er du sammen med? Med flyttingen inn fra gaten og mobiltelefonen som en virtuell løpestreng øker foreldrekontrollen samtidig som handlingsrommet for rusbruk, norm- og lovbrudd reduseres (Ødegård, Hegna & Strandbu, 2013: 374). Familien har derfor endret seg og er nå mye mer blitt en og på samme tid beskyttende og utprøvende arena for individualiseringspress. Familien der hjemme er et sted der jeg kan gå av catwalken, og der vi kan realisere oss som familiefellesskap gjennom sunne og *autentiske* aktiviteter.

Den nye familien

Skillet mellom voksne og ungdom er vanskelig å få tak på, og vi ser dermed bildet av en generasjonskløft som er forsvunnet (Øia & Vestel, 2014). I denne situasjonen blir familien nok en gang reetablert som en «trygg havn» (jf. Lasch, 1983; Aarseth, 2014) og der «... familien i større grad nå blir oppfatta som et sted der ungdom blir akseptert som man er, og som en trygg øy hvor man kan få råd og støtte i en tilværelse prega av store krav, usikkerhet og perfektjonshysteri?» (Øia & Vestel, 2014: 128). Kanskje ser vi konturen av en familiestruktur som ivaretar en ny funksjon som kollektiv beskyttelse mot individualiseringspresset der ute. Familien som prosjekt framstår som en revitalisering av familiearbeidets og barnarbeidets følelsesmessige betydning (Aarseth, 2011). Vi ser her det motsatte av familietapping – et påfyll av oppgaver og funksjoner. Den nye familien har kvittet seg med de gamle kjønnsrollemønstrene, og likestillingsprosjektet er nå fundamentet for et nytt fellesskap som baserer seg på realisering av det Aarseth kaller en *protestantisk selvutfoldelsesromantikk*. Som likestilte middelklasseforeldre deltar de hyperaktivt i barnas liv.

Ikke bare kjører de til fotballtrening og korøvelse; de er fotballtreneren, kordirigenten og teatergruppelederen. De deltar i skolekorpsets loppemarkedskomiteé og er involvert i barnas skolehverdag, hvor flere av dem har ulike verv slik at de kan bygge nettverk med andre foreldre i nærmiljø og skole (Aarseth, 2010: 35).

Slik blir det nye familieprosjektet et *gjør det selv-prosjekt*, der det gir mening å gjøre alle oppgaver og arbeidet sammen i stedet for å kjøpe tjenester utenfra. I en slik protestantisk etikk gjenskapes familien som et eksotisk prosjekt der selve de aktivitetene parene utfører sammen, er selve meningen med å være hjemme (ibid.). Det er interessant å se de nye aktivitetsinvesteringene og de felles forpliktelsene som vi her aner framveksten av i lys av hypotesen om individualisering (Beck, 1992) som et sentralt trekk ved vår tid. Motbeviser denne nye skandinaviske eller norske middelklassefamilien den radikaliserende individualiseringstendensen? Har man i samfunnsteoriene oversett en kollektiv kraft og motkultur som ligger i den nye (skandinaviske) familien som institusjon? Eller er det fortsatt snakk om et individualiseringsprosjekt der kravet om autentisk selvrealisering i det senmoderne har rigget familien opp på en catwalk for det å skape et autentisk hjem fylt av autentiske aktiviteter, opplevelser og følelser, det hele innhyllet i kapitalismens og nyliberalismens romantiske ånd (ibid.: 38)? Norge er et av de landene der flest benytter seg av sosiale medier. Ingen av oss har kunnet unngå å få med seg alle de fantastiske opplevelser og små og store trivialiteter og banaliteter fra de nye gjør det selv-orienterte familieprosjektene. Vi lager kaken fra bunnen, sant nok! Men det

sentrale er at kaken først og fremst skal deles virtuelt, i bilder og tekst i freshe farger til alle venner på Facebook. Et budskap om at her går det bra; en kake med mango-mousse og friske bær tok vi tid til å lage oss i dag mellom slagene. Med påfølgende likes fra venner og en fem-seks «skjønning» og «fina» skapes en relasjon (public relation, PR) til omverdenen. I selvframstillingen gjennom bildene fra kjøkkenet står det tydelig og klart for alle: HOME, LOVE og HAPPY FAMILY.

Selvrealisering i de nye prosjektfamiliene

I sin analyse av den nye kapitalismens ånd framhever Boltanski og Chiapello at det er forestillingen om autentisk selvrealisering som er selve fundamentet for den nye kapitalismens normative kultivering og sosialisering. Det nye ligger i at vi i den nye arbeids- og forretningskulturen har fått et skifte fra industrialismens hierarkiske og byråkratiske struktur til en åpen nettverkskultur basert på autonomi, individuelle initiativ og en ny form for «frihet». Det nye baserer seg på et nytt prinsipp og normativt støttepunkt som Boltanski og Chiapello kaller *den prosjektorienterte cité*. Dette prosjektorienterte prinsippet bærer i seg en ny frihetsideologi der individualiseringen i arbeidslivet kan gi deg store muligheter så lenge du holder deg aktiv og er fleksibel. Den nye friheten går på bekostning av en psykologisk trygghet som industrisamfunnet hadde. Der industrisamfunnet var basert på en målstyrt meritokratisk desentralisert struktur, er det nye prosjektprinsippet basert på et arbeidsliv som i større grad er nettverks- og prosjektbasert, og der konkurranse og en tilstand av konstant endring kjennetegner hverdagen i organisasjonen (Boltanski & Chiapello, 2005, 2006). Kapitalismens suksessrike revitalisering og normative oppslutning ligger ifølge forfatterne i den nye kapitalismens evne til å integrere autentisk selvrealisering som selve kjernen i den nye kapitalismens sjel.

Hermed eksemplificeres en af de primære former for brændstof, som nutidens kapitalisme kører på: Investeringen af personlige værdier og emotioner i arbejdet. Autenticitet spiller en central rolle i den udvikling. Hvis individet skal tilpasse sig den projektorienterede cité, må det påvise, at det formår at realisere sit autentiske aktivitetsselv (Petersen, 2011: 21).

Det interessante med den nye familiestrukturen som bærer preg av det Aarseth kaller *gjør det selv*-maksimen, kan – som hun sier – ses på som et tegn på en ny spydspiss eller et tegn på de siste asketer. Hun sier selv følgende:

Mitt poeng i denne sammenheng er at *gjør-det-selv*-orienteringen jeg finner hos disse likestilte kunnskapsarbeiderne ikke bare motiverer oppslutningen om den

doble likestillingsmodellen, men også gir næring til en form for protestantisk selvutfoldelsesromantikk som både åpner for en overskridelse av konflikten mellom selvrealisering og familieforpliktelse og skaper et nytt samspill mellom jobb og familie (Aarseth, 2010: 42).

Sett i lys av Boltanski og Chiapello og deres analyse kan den nye «prosjekt»-familien med sin asketiske selvutfoldelsesromantikk også ses på som en spydspiss for den nye kapitalismens krav om autentisk selvrealisering i verdens rikeste land. Aarseths intervjupersoner, som alle er likestilte middelklasseforeldre, beskriver aktivitetene i familien som selve kjerneverdien og meningen med familien.

Disse sporene kommer på ulike måter til uttrykk i intervjupersonenes fortellinger. Eirik avviser for eksempel tanken om utstrakt utsetting av familiens oppgaver. Ikke fordi han har moralske betenkeligheter, men fordi det ville være i strid med det han oppfatter som *meningen* med å være hjemme. «Om du skal kjøpe ferdig mat og få andre til å vaske klærne dine, hva skal du til slutt gjøre hjemme liksom? Hvorfor er du hjemme?» Ut fra samme resonnement mener han som arkitekt at planløsningen i moderne hus er uhensiktsmessig. Det er for mye plass til stue og for lite plass til klesvask og andre arbeidsoppgaver. For, som han sier, «det er egentlig færre og færre som sitter i den stuen, for man gjør andre ting hjemme, man gjør disse praktiske tingene» (Aarseth, 2010: 36).

Å forklare hvorfor intervjupersonene ikke kan forstå hva man kan gjøre hjemme dersom man ikke gjør det meste selv, kan – som Aarseth sier – handle om at vi står overfor seiglivede kulturelle etterlevninger fra den protestantiske bonde- og selvbergingskulturen (ibid.). For å utfylle Aarseths forklaring kan vi etter min mening også se det at intervjupersonene gir aktivitetene i familien en så sentral verdi, som uttrykk for en orientering rundt en prosjektorientert logikk. De *gjør det selv-prosjekt*-orienterte familiene som Aarseth omtaler (Aarseth, 2010), kan ses på som et uttrykk for det den danske filosofen Anders Fogh Jensen kaller *prosjektsamfunnet* og *prosjekt mennesket* (Fogh Jensen, 2009a, b). Fogh Jensen argumenterer for at *prosjektet* på en og samme tid uttrykker og organiserer «kaos» i våre moderne liv. Prosjektet kjennetegnes og defineres av aktivitet og kan kun eksistere når det er aktivitet. Stopper aktiviteten, finnes det heller ikke noe prosjekt lenger. Aktivitet er prosjektets forutsetning, det kan simpelthen ikke stå på egne ben. Det må være aktivitet for at prosjektet skal finnes (ibid.). Aktivitet i et slikt system handler om at man på eget initiativ kobler seg på, eller at man blir invitert inn i aktiviteter. Der hvor utdanning og ansiennitet før var en sikker vei til sentrale posisjoner, er det nå påkobling til prosjekter som i større grad sikrer aktivitet for den enkelte (Velure, 2014; Fogh Jensen, 2009a, b).

Fogh Jensen karakteriserer vår samtid som postdisiplinær! I dette ligger det et brudd med modernitetens disiplinsamfunn (jf. Foucault, 1994), som var preget av ordnede prinsipper, hierarkier og klare skiller mellom sosiale sfærer. «Prosjektmeneskete vurderes ikke på sin lydighet, men på sitt initiativ» (Fogh Jensen, 2009a: 129). Der det *disiplinerte samfunnet* var preget av forutsigbarhet og klart definerte og sosialt etablerte roller, er det *postdisiplinerte* samfunnet preget av et prosjektsystem der individet må investere energi, vilje og interesse i nettverk som har erstattet klare roller, objektive kriterier og oppskrifter med kreativitet og autentisitet.

Prosjektsystemet er basert på initiativ og de- og rekonstruksjon, og ikke på lydighet og oppfyllelse av objektive kriterier, og det blir derfor fundamentalt at individet tør stå fram, vise sitt selv og sine ønsker og koble seg på (Fogh Jensen, 2009b: 310).

Fogh Jensen argumenterer for at vi er inne i en brytningstid der *disiplinærsamfunnet* og *prosjektsamfunnet* opptrer samtidig og ovenpå hverandre, men der prosjektsamfunnets logikk mer og mer brer om seg og siver inn der hvor det disiplinære styringssystemet slår sprekker (Velure, 2014; Fogh Jensen, 2009a, b). I tillegg til skolen er vel familien et eksempel på samfunnsinstitusjoner som kan sies å være i en brytning nettopp mellom disiplinærsamfunnets ideer opp mot det postdisiplinære prosjektsamfunnets nye praksiser som Fogh Jensen beskriver.

Fritidsaktiviteter og prosjektbarnet

Et av de mest sentrale kjerneområder for moderne familier i dag er fritidsaktiviteter og den økte forventningen om større foreldreinvolvering. I forbindelsen med SSBs tidsbruksundersøkelse i familien (Aftenposten, 2012) uttaler flere eksperter at dagens foreldre møter sterkere forventninger om en stadig mer aktiv foreldrerolle. Vårt samfunn er blitt slik at det forventes en mer aktiv foreldrerolle enn tidligere. Det kreves mye oppfølging av barnas aktiviteter fra foreldre, sier Kitterød (2012). De aktive foreldrene kjøper plass på dykkerkurs, fotballskoler, turngrupper osv., i tillegg til at de skal være aktive på fritidsarenaen som engasjerte foreldre, trenere, sjåførere, loppemarkedsarrangører, og vaske drakter, stille på kamper, være oppmenn, osv. (Øya & Vestel, 2014). «Mange er mest opptatt av aktiviteter og mindre av hvem som skaper dem» (ibid.: 116). Er det som Vestel og Øya her presiserer grunnlag for å si at det i dagens moderne familier er aktivitetene som styrer familielivet? Mye kan tyde på det. Med utgangspunkt i forskningsprosjektet *Læring på tvers* kommer det fram i *Aftenposten* at foreldre har streng struktur og disiplin for at kabalen skal gå opp i familien. «Hjemme henger et stort excelark i entreen, med oversikt over

alle ukens gjøremål og aktiviteter. Trening, lekser og husarbeid er lagt inn til faste tider, med hver sin fargekode. Her trenger ingen å være i tvil om hva de skal gjøre!» (*Aftenposten*, 2015). Noe av det som overrasker forskerne, er hvor mye tid og energi foreldrene investerer i ungdommens fritidsaktiviteter. «Veldig mange familier, også der hvor barna ikke satser på idrett på veldig høyt nivå, lar familielivet bli organisert rundt idrettsaktivitetene til barna,» sier Ingrid Smette, forsker ved NOVA (ibid.). «Jeg må av og til sperre øynene opp når jeg ser hvor mye tid og engasjement idretten krever av både barn og foreldre. Da kan man få et skille mellom de familiene som har ressurser til å stille opp, og de som ikke har det.» På spørsmål fra *Aftenposten* om aktive barn og et hektisk familieliv er blitt et statussymbol, svarer Smette:

Vi ser at mange foreldre snakker veldig positivt om sitt travle familieliv, med kjøring og henting og deltagelse både på treninger og kamper, sier Smette. – Det å vise at man er en aktiv familie er viktig, ikke nødvendigvis for statusens skyld, men fordi det å være engasjert i barnets fritidsaktiviteter er en viktig del av dagens foreldreideal. Det ligger i forventningene til dagens foreldrerolle at de voksne skal være engasjert i barnets hverdag og følge barnets initiativ (*Aftenposten*, 2015).

En slik virkelighet som er beskrevet over, kaller filosofen Fogh Jensen *prosjektbarnet*. Når foreldrene hver for seg og sammen setter seg selv i sentrum, blir barnet et prosjekt som de knytter sine egne prestasjoner og resultater opp mot. De konstruerer sin egen identitet gjennom omsorg, arbeidet med og oppfølgingen av barnet. De skal, sier Fogh Jensen, se en selvrealisering i barnet (Fogh Jensen, 2013).

Men et prosjekt krever mere end selvrealisering. Det krever også prosjektledelse. Forældrene foregriber for barnet, udkaster utviklingslinjer, optimerer og suboptimerer læring, trivsel, sundhed og zonen for nærmeste utvikling. Det uforudsigelige liv bliver underlagt projektstyringsværktøjerne, så denne unikke engangsforetagelse kan forløbe, så den skaber det bedste unikke barn på den sikreste måde. Et projektbarn er et forældreprosjekt (Fogh Jensen, 2013).

Sammenhengen mellom individualiseringsidealet og depresjon

Som nevnt før er det god dokumentasjon av at vi har å gjøre med en ungdomsgenerasjon der vi i større grad enn tidligere ser en økning i depresjonslignende symptomer. Setter vi dette inn i et historisk, kulturelt og samfunnsmessig perspektiv, er det viktig å ikke bare fokusere på individuelle årsaker, men se på de normer og idealer som kjennetegner det senmoderne samfunnet. Sentralt i den forbindelse i de siste årene har vært Alain Ehrenbergs hypotese: «Depresjon er

det moderne samfunnslivs skyggeside» (Ehrenberg, 2010). Det som Ulrich Beck refererer til som individualisering, har i seg normer og verdier som selvrealisering, selvansvarlighet, uavhengighet, personlig initiativ og personlig frihet (Beck, 1992). Individualiseringsidealet er sentralt hvis vi skal forstå framveksten av depresjon (Ehrenberg, 2010). Det finnes etter hvert flere stemmer som søker å rette oppmerksomheten bort fra den til nå dominerende biologiske og individorienterte forståelsen av depresjon der ansvaret først og fremst har vært plassert hos individet selv, til et mer sosiokulturelt perspektiv, der man i større grad framhever samfunnsstrukturer som er holdt oppe av bestemte samfunnsnormer, idealer og ideologier (Ehrenberg, 2010; Dufour, 2008a, 2008b; Honneth, 2005; Petersen, 2005; Willig, 2005; Fogh Jensen, 2013; Vetlesen, 2009; Madsen, 2010, 2011, 2014; Nafstad & Blakar, 2009; Wang, 2012). Den ensidige individualpsykologiens forståelseshorisont som har vært rådende, har også blitt trukket fram som et ideologisk trekk (Ekeland, 2009; Rose, 1996, 1999) og tidligere blitt problematisert av blant andre Christopher Lasch (1979), Ricard Sennet (1986) og Foucault (1994, 1995). En sentral innsikt vi har fått fra Foucault, er hans påvisning av at deliberaler demokrater etter hvert utvikler en styring av individene som beveger seg fra en panoptisk («storebror ser deg») overvåking til en internalisert selvstyring (Foucault, 1994, 1995). Inspirert av Foucault anklager Nikolas Rose psykologien for å være til dels ahistorisk (Rose, 1996: 46), og at den i liten grad har vært i stand til å se sine egne praksiser som normative og ideologiske virksomheter. Rose omtaler psykologien som en styringsvitenskap som baserer seg på grunnleggende teknologier eller det Rose kaller «engineers of the human soul within the sociopolitical arrangements of liberal democratic societies» (Rose, 1996: 81). Når den terapeutiske kulturen (Madsen, 2010) er blitt et så gjennomgripende trekk ved den vestlige sivilisasjon, samtidig som vi ser en økning av depresjon som kjennetegn på vår tid, er det relevant å spørre om psykologiens rolle. Hvis roten til ondet ligger i individet selv og i biologien, vil verden trenge mer terapi! Hvis forklaringen på mange av våre psykiske plager og lidelser derimot kan skyldes livsformer og levekår, kan psykologiseringen av kulturen tilsløre betydningen av strukturelle maktforhold i samfunnet. Slik vil en psykologisering og individualisering av lidelser mennesker er påført av samfunnet, bidra til at individet ikke retter sitt sinne utover, men snarere retter sinnet innover.

Et opprør forutsetter imidlertid at man definerer en fiendtlig kraft utenfor seg selv. Mange av de ikke-opprørske opplever at fienden ikke er der ute i samfunnet, men inni dem selv; i sinn, moral, kropp, buk fett, hofte og legger, som en mangel eller svakhet. Tilpasning og bedre prestasjoner blir strategien (Skårderud, 2014).

Det at vi selv ikke lever opp til prestasjonspresset og dermed vender kritikken inn mot oss selv, gjør at vi mister samfunnskritikken som et sentralt fundament for et demokratisk samfunn. Slik er det et alvorlig demokratisk problem at ungdoms-generasjonen i dag i så liten grad synes å knytte samfunnskritikk til sin identitet, men har erstattet samfunnskritikk med selvkritikk (Willig, 2007). Rasmus Willig argumenterer for å gjenreise kritikken i en tid da samfunnskritikk er blitt til selvkritikk og det ikke lenger er noen som stiller spørsmål ved de samfunnsstrukturene som er med på å skape problemene (ibid.).

Slik sett kan vi kritisere psykologiens (Ekeland, 2009; Madsen, 2010) og pedagogikkens (Krejsler, 2004; Kvale, 2004) rolle for å tilrettelegge for en individualistisk kultur i skolen, gjennom en romantisk frigjørende pedagogikk basert på intimisering av relasjoner og av individualisme forstått som ansvar for egen læring og ansvar for egen selvrealisering. Forent med de terapeutiske praksiser (Madsen 2011b, 2014) retter mange av dagens unge opprøret innover og sitter ofte igjen med skam og til slutt tause identitetshavarier. Det som kunne vært en motmakt, feider stille ut med en drøm om kanskje en gang og kunne komme på *Reality TV*. En 16-årig jente som ikke føler seg tynn nok, kan tilbys livsstilsterapi, strategier for enda mer effektiv selvdisiplin for å forbedre sine prestasjoner. Og hvis hun får ytterligere psykiske plager, kan vi tilby henne individuell profesjonell terapi. Idet hun trer inn i det terapeutiske rommet, har hun på sett og vis godtatt kontrakten om at problemet først og fremst ligger hos henne selv. Slik vil hun lett ende opp med en diagnose eller flere, mens samfunnet hun lever i, hverken får noen diagnose eller kritikk.

Sosial patologi

Depresjonen som betegnelse på det moderne samfunns skyggeside symboliserer alt det som ikke ønskes i det senmoderne samfunn: ordinær, initiativsvak, sosiofobisk, utilstrekkelig og manglende smidighet og lyst, kort sagt prestasjonssvak! Slik kjennetegnes *sosial patologi* som sosiale og kulturelle forhold som produserer lidelse for den enkelte, som erfares individuelt, men skapes av ytre samfunnsstrukturer.

En tidstypisk sosial patologi som «stress» overvindes for eksempel ikke ved at kritisere de stressede individer, eller give dem endnu et stresstringskursus, men ved at rette et kritisk blik mod de stressens sociale årsager. Sådanne årsager kan for eksempel være stærke kulturelle idealer om personlig udvikling og selvforbedring, eller idealer om «selv-ledelse» og «livslang læring» i arbejdslivet. Ideal, som ubemærket forhindrer os i nogensinde at være tilfredse med os selv og vore egne præstationer (Jacobsen, 2010).

Med utgangspunkt i Hegel beskriver Axel Honneth *sosial patologi* som det som kommer ut av en misforstått og ufullstendig frihetsforståelse. For Honneth er den overdrevne oppmerksomheten på individuell frihet og selvrealisering det som har ført til den bølgen av depresjoner som vi ser i vestlige land i dag (Honneth, 2009). Honneth bygger her på blant annet Ehrenbergs empiriske analyse av utviklingen av psykiske lidelser i Vesten. Ehrenberg beskriver menneskene på slutten av det nittende århundre som et resultat av spenningsforholdet mellom naturlige drifter og sivilisatorisk tvang. Slik ble nevrosen datidens symptom på psykiske spenninger og ubalanse gjennom at individet kom i press mellom begjær og strenge samfunnsnormer (Ehrenberg, 2010: 208). I vår tid er denne mekanismen brutt ned, og den romantiske individualismen er fundamentet for våre nye liv. Der hvor nevrosen og skyldfølelsen var den dominerende smerten som rådet i den autoritære og disiplinorienterte tidsperioden, er det nå framveksten av depresjon og skamfølelse som framstår som vår tids dominerende smerte. De mer kollektive maktstrukturene

... viger pladsen til fordel for en række normer, der opfordrer den enkelte til at realisere sig selv. Konsekvensen af denne nye normativitet er, at ansvaret for vore liv ikke blot ligger i hver enkelt af oss, men også i det kollektive netværk individerne imellem. ... depressionen er det nøjagtige modstykke til dette. Denne sygdom fremstår som en *ansvarssygd*, hvor utilstrækkelighedsfølelsen er fremherskende. Den deprimerede er ikke på højde med situasjonen, han er træt af hele tiden at skulle blive sig selv (Ehrenberg, 2010: 29).

For Honneth blir friheten til selv å definere sin egen identitet en ufrihet. En frihet som ikke er frihet til noe bestemt, sier Honneth, ender opp som innholdsløs og deprimerende. Begrepet «å lide av ubestemthet» henter Honneth fra Hegel og henspiller på en frihet som ikke bestemmes gjennom meningsfulle forpliktelser og relasjoner til andre. For Honneth er ikke idealet om autentisitet, selvutvikling og originalitet i seg selv negativt. Det patologiske består i at et slikt ideal omdannes slik at det mister sin intersubjektive og kommunikative betydning og begrenses til ren selvopptatthet (Honneth, 2005, 2009; Jacobsen, 2010; Øya 2001).

Skolens formålsparagraf og dannelsesutfordringen i lys av kravet om autentisk selvrealisering

Axel Honneth foreskriver en filosofisk terapi for å løse uføret for det senmoderne menneske. Med metaforen om et bilde som har holdt oss fanget, mener Honneth at våre individualistiske frihetsforestillinger er feilaktige filosofiske bilder. Han argumenterer for at vi kun gjennom et perspektivskifte kan avsløre bildenes forvrengning

av hva frihet er. Når det åpnes for intersubjektive inkluderende frihetspraksiser, vil individet forstå at frihet er noe som allerede er udelelig knyttet til den andre og til verden utenfor individets egenverden. Der ute i dette frihetsfellesskapet vil individet settes fri fra sin egen selvopptatthet (Honneth, 2005, 2009; Jacobsen, 2009, 2010). Er det slik at dagens skole legger opp til en pedagogikk som i stor grad støtter seg på et forvrengt frihetsideal? Et ideal som er holdt oppe av en frigjørende progressiv pedagogikk som har forsterket individualismen som ideologi i skolen (Kvale, 2004; Krejsler, 2004). Står en individualistisk og romantisk frihetspedagogikk i skjønn forening med en terapeutisk og nyliberalistisk kultur i veien for at skolen i dag skal være i stand til å oppfylle sitt formål slik det er nedfelt i formålsparagrafen? Formålsparagrafens vektlegging av kristen og humanistisk arv og tradisjon, samt respekt for menneskeverd, åndsfrihet, nestekjærlighet, tilgivelse, likestilling, solidaritet, vitenskapelig tenkemåte, kritisk tenkning og grunnleggende menneskeretter, er alle verdier som nå står under sterkt press. Spørsmålet vi må stille oss, er hvorvidt skolens formål og verdigrunnlag, slik det i dag er definert, er forenlig med de rådende samfunnsideologier og idealer som omgir elevene. Sett i lys av skolens formålsverdier er det vanskelig å se at dagens nyliberalistiske verdier er forenlige med grunnleggende verdier som ligger til grunn for skolens formål. Framfor å *måle* seg selv inn i et hjørne (Bugge, 2015) må skolens formål være å koble elevene på noe som er større enn dem selv. Framfor en tilpasning til en konsumerpedagogikk der høyeste mål er veltilpassede frie forbrukere³, må skolen være i stand til å motvirke prestasjonsstress, selvframstillelse og forbruksbegjær.

Å være noe versus å lære noe

Med utgangspunkt i sitatet innledningsvis fra Thomas Ziehe (2004) – *Nutidens unge bruker for lidt energi på at lære noget og for meget på at være nogen* – blir det klart at skolen må gjenfinne en autoritativ rolle og plass hvis vi fortsatt vil at formålsparagrafen skal gjelde. Når den nyliberale livspolitikken tvinger elever ut av fellesskapsstrukturene med marsjordre om å være fleksible, omstillingsvennlige og kreative (Willig, 2005, 2007, 2013), overlates den enkelte til sitt individuelle identitetsstrev. Skolens grunnleggende dannelsesoppgave i en slik tid er å bygge liberale fellesskap og solidaritet som bolverk mot de terapeutiske teknikker og instrumentelle idealer som nå har kolonialisert skolens livsverden. Nestekjærlighet,

3 Jf. forslaget om at elever vil ha lærere på «audition». Elevorganisasjonen vil la elever være med på å velge ut og ansette de beste lærerne. NRK, 05.03.2015. Nedlastet fra http://www.nrk.no/norge/elever-vil-ha-laerere-pa-audition_-1.12240816

demokrati og kritisk tenkning er grunnleggende verdier i skolen og må gjenreises som noe mer enn et markedstilpasset delmål i et teknokratisk system. Skolen må gi elevene kritiske og intellektuelle ressurser slik at de kan frigjøre seg fra *selfienes* eget fangenskap. Gjennom et nytt fellesskap i skolen skal elevene kobles fra den virtuelle autentisitet- og selvrealiseringsideologien. Skolen må derfor utfordre deler av den undertrykkende plassen som sosiale medier har fått for mange elever. Istedenfor at elevene reduseres til kunder (Kvale, 2004), skal de få hjelp av lærere til å koble seg på noe som er større enn dem selv. I en slik situasjon er det skolens oppgave å utfordre elevenes egenverden (Ziehe, 2007) og i større grad ta dem ut av denne, og få dem til åpent å møte andre perspektiver og nye måter å være og se verden på. Lærerens klasseledelse skal ikke fundamenteres i en ny liberalistisk managementteknologi, der mantraet er konkurranse. Vi skal snarere være forpliktet i skolens grunnleggende formål og dannelsingsmandat der sentrale grunnverdier må bygges på det å framelske selvovervinnelsen framfor det å vinne over andre. Slik kan vi tilrettelegge for at elevene i skolen kan glemme seg selv for å finne seg selv.

Refleksjonsoppgaver

- 1 Hva kan være årsaken til at sosiale medier kan skape stress hos ungdom?
- 2 Hva ligger det i at vi kan si at ungdom nå er mer veltilpasset enn før?
- 3 Hvordan kan lærere motvirke prestasjonspresset i skolen og i samfunnet?
- 4 Hvordan påvirkes skolen av markeds mekanismer og markedspress?
- 5 På hvilken måte kan det å glemme seg selv være en måte å finne seg selv på?

Litteratur

- Aftenposten (2012). *Dagens foreldre bruker mer tid på barna*. Aftenposten 23 september.
<http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/Dagens-foreldre-bruker-mer-tid-pa-barna-6998531.html>
- Aftenposten (2015). *Fritidsaktiviteter: Stress eller status?* 9 Februar.
http://www.aftenposten.no/familieogoppvekst/fritidsaktiviteter-stress-eller-status-489711_1.snd
- Beck, U. (1992). *Risk Society*. London: SAGE Publications.
- Boltanski, L. & Chiapello, È. (2005 [1999]). *The New Spirit of Capitalism*. London: Verso Books.
- Boltanski, L. & Chiapello, È. (2006). *The New Spirit of Capitalism*. Published online: 7 December. Springer Science + Business Media, LLC.

- Bugge, M.M. (2015). Å måle seg inn i et hjørne. Veien mot mer kunnskap og innovasjon synes brolagt med måling og mistillit. Kronikk. *Dagsavisen*, 17.02.15.
- Dagsavisen*, 27.08.14. Unge jenter sliter psykisk. Nedlastet fra <http://www.dagsavisen.no/innenriks/unge-jenter-sliter-psykisk-1.290202>
- Dufour, D.-R. (2008a). Den nye fellesegoismen. *LE MONDE diplomatique*, 01.02.08.
- Dufour, D.-R. (2008b) *The Art of Shrinking Heads: The New Servitude of the Liberated in the Era of Total Capitalism*. Cambridge Polity Press.
- Ehrenberg, A. (2010). *Det udmattede selv – Depression og samfund*. København: Informations Forlag.
- Ekeland, T.J. (2009). Psykologi – den gode kunnskapen? I: H.E. Nafstad & R.M. Blakar (red.), *Felleskap og individualisme*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Fogh Jensen, A. (2009a). *Prosjekt mennesket*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Fogh Jensen, A. (2009b). *Prosjekt samfundet*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Fogh Jensen, A. (2013). *Prosjekt barnet*. Artikel til Mammutteatrets teaterstykke. ÆBLET Betty Nansen-teatret. Nedlastet fra http://filosoffen.dk/filosoffen_skriver/artikler-og-essays/organisering-og-forandring/prosjektbarnet/
- Foucault, M. (1994). *Overvåking og straff. Det moderne fengsels historie*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Foucault, M. (1995). *Seksualitetens historie*, bind I: *Viljen til viten*. Gjøvik: Exil.
- Hellesnes, J. (1992). Ein utdana mann og eit dana menneske. Framlegg til eit utvida daningsomgrep. I E.L. Dale (red.), *Pedagogisk filosofi* (s. 79–103). Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Hellesnes, J. (1992). *Tilpasningsideologien, sosialisering og dei materielle ordningane*. I E.L. Dale (red.), *Pedagogisk filosofi*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Honneth, A. (2005). Organiseret selvrealisering – Individualiseringens paradokser. I R. Willig & M. Østergaard (red.), *Sociale patologier* (s. 41–60). København: Hans Reitzels Forlag.
- Honneth, A. (2009). Den individuelle frihetens patologier. Hegels samtidsdiagnose og vår tid. *AGORA*, 4.
- Jacobsen, J. (2010). *Om Axel Honneths sosialfilosofi*. Nedlastet fra http://www.salongen.no/-/bulletin/show/570755_om-axel-honneths-socialfilosofi?ref=checkpoint
- Jakobsen, J. (2009). Å lide av ubestemthet. *Axel Honneths hegelianske samtidsdiagnose*. *AGORA*, 4.
- Kitterød, R.H. (2012). Foreldrenes tidsbruk: Fedre deltar mer i husarbeid og omsorg. *Samfunnsspeilet*, 4. Nedlastet fra <http://www.ssb.no/kultur-og-fritid/artikler-og-publikasjoner/fedre-deltar-mer-i-husarbeid-og-omsorg>
- Krejsler, J. (red) (2004). *Pædagogikken og kampen om individet. Kritisk pædagogik, ny inderlighed og selvets teknikker*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Kvale, S. (2004). Frigørende pædagogik som frigørende til forbrug. I J. Krejsler (red.), *Pædagogikken og kampen om individet. Kritisk pædagogik, ny inderlighed og selvets teknikker*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Lasch, C. (1979/1982). *Den narsissistiske kultur*. Oslo: Pax.
- Lasch, C. (1983). *En trygg havn? Familien i den moderne verden*. Oslo: Gyldendal.
- Ludvigsen, J. (2014). Fritt Ord. *Undersøkelse om ungdoms bruk av sosiale og redigerte medier*. Undersøkelsen er utført av TNS Gallup, og resultatet ble presentert av deres

- seniorkonsulent Jens Ludvigsen. Nedlastet fra <http://www.frittord.no/aktuelt/underskelse-om-ungdoms-bruk-av-sosiale-og-redigerte-medier>
- Madsen, O.J. (2010). *Den terapeutiske kultur*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Madsen, O.J. (2011). Nyliberalismens sosialpsykologi. Dany-Robert Dufours kritikk av nyliberalismen. *Agora*, 28(1), 94–116.
- Madsen, O.J. (2014). *Det er innover vi må gå. En kulturpsykologisk studie av selvhjelp*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Nafstad, H.E. & Blakar, R.M. (2009). *Fellesskap og individualisme*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- NOVA (2013). *Ungdata. Nasjonale resultater 2010–2012*. NOVA-rapport 10/2013. Oslo: NOVA.
- NOVA (2014). *Ungdata. Nasjonale resultater 2013*. NOVA-rapport 10/14. Oslo: NOVA.
- Petersen, A. (2005). *Depression - selvets utilstrækkelighedspatologi*. I R. Willig & M. Østergaard (red.), *Sociale patologier* (s. 61–78). København: Hans Reitzels Forlag.
- Petersen, A. (2011). Autenticitet i kapitalismens nye ånd – manifestationen af et blidt barbari. *Dansk Sociologi*, 2(22).
- Rose, N. (1996). *Inventing our selves: Psychology, power and personhood*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rose, N. (1999). *Governing the soul: The shaping of the private self* (2. utg.). London: Free Association Books.
- Sennet, R. (1986/1977). *The fall of public man*. London: Faber and Faber Limited.
- Skårderud, F. (2014). *De unge sliterne*. Aftenposten 27 desember 2014. <http://www.aftenposten.no/meninger/De-unge-sliterne-7838211.html>
- Strandheim, A., Bjerkeset, O., Gunnell, D., Bjørnelv, S., Holmen, T. & Lingaas Bentzen, N. (2014). Risk factors for suicidal thoughts in adolescence – a prospective cohort study: the Young-HUNT study. *BMJ Open*, 4(8).
- Tønsbergs Blad*, 22.10. 14. Generasjon stress. Nedlastet fra <http://www.tb.no/nyheter/generasjon-stress-1.8628160>
- Ung i Tønsberg 2014*. Kompetansesenter rus – region sør, Borgestadklinikken (KoRus – Sør). I samarbeid med NOVA.
- Velure, H. (2014). «Et prosjekt er et prosjekt er et prosjekt.» *En analyse av prosjektbegrepets utvikling og betydning i det norske språket, med hovedvekt på kulturpolitisk retorikk og scenekunstdiskurs*. Avhandling for graden philosophiae doctor (ph.d.). Bergen: Universitetet i Bergen.
- Vetlesen, A.J. (2009). *Frihetens forvandling. Essays og artikler 2002–2008*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Wang, C.E.A. (2012). Et evolusjonsperspektiv på depresjon: Samfunnspolitiske og psykologfaglige utfordringer. *Tidsskrift for Norsk psykologforening*, 49, 4–13.
- Willig, R. (2005). *Selvrealiseringsalternativer – vor tids fordring om anerkendelse*. I R. Willig & M. Østergaard (red.), *Sociale patologier* (s. 13–40). København: Hans Reitzels Forlag.
- Willig, R. (2007). *Til forsvar for kritikken*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Willig, R. (2013). *Kritikkens u-vending*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Ziehe, T. (2004). Faglighed? Ingen interesse! Politiken 20 nov. http://politiken.dk/kultur/boger/faglitteratur_boger/ECE99719/faglighed-ingen-interesse/

- Ziehe, T. (2007). *Øer af intensitet i et hav af rutine. Nye tekster om ungdom, skole og kultur*. København: Forlaget Politisk Revy.
- Ødegård, G., Hegna, K. & Strandbu, Å. (2013). En flink og seriøs generasjon. Aftenposten 6 mars. Kronikk. <http://www.aftenposten.no/meninger/kronikker/En-flink-og-serios-generasjon-7139559.html>
- Ødegård, G., Hegna, K. & Strandbu, Å. (2013). Unges liv og levekår. En «sykt seriøs» ungdomsgenerasjon? *Tidsskrift for Norsk psykologforening*, 50.
- Øia, T. & Vestel, V.J. (2014). Generasjonskløfta som forsvant: et ungdomsbilde i endring. *Tidsskrift for ungdomsforskning*. NR 1. s.99-134.
- Øia, T. (2001). *Aksel Sandemose og moderne identitetskonstruksjon*. I: TIDSSKRIFT FOR UNGDOMSFORSKNING 2001, 1 (1):7-27
- Øia, T. (2012). *Ung i Oslo 2012. Nøkkeltall*. Notat 7/12. Oslo: Norsk Institutt for oppvekst, velferd og aldring.
- Øia, T. (2013). *Ungdom, rus og marginalisering*. Oslo: Cappelen Damm Forlag.
- Aarseth, H. (2010). Moderne spydspisser eller de siste asketer? Den likestilte utdanningsmiddelklassen i dagens Norge. *Nytt Norsk Tidsskrift*, 1-2(27), 33-45. Oslo: Universitetsforlaget.
- Aarseth, H. (2011). *Moderne familieliv. Den likestilte familiens motivasjonsformer*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Aarseth, H. (2014). *Kjønnsdelte drømmer må tas alvorlig*. Kronikk i Aftenposten 19 september 2014. <http://www.aftenposten.no/meninger/kronikker/Kronikk-Kjonnsdelte-drommer-ma-tas-alvorlig-7712689.html>